DOI 10.36074/24.07.2020.v4.13

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВОЇ ПРЕЗУМПЦІЇ СПІЛЬНОСТІ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

Гелецька Ірина Олександрівна
канд. юрид. наук, заступник директора з наукової та навчально-виробничої роботи
Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола

УКРАЇНА

Юридична наука завжди вимагає глибокого наукового опрацювання змісту певних правових категорій, що займають неабияке місце в системі юридичних засобів правового регулювання. Однією з таких категорій є презумпції, які виступають специфічним засобом правового регулювання. Володіючи достатніми знаннями про презумпції, особи, що здійснюють правотворчу діяльність, можуть обрати ту презумпцію, що забезпечить найбільш ефективне застосування правової норми. Разом з тим, необхідність застосування презумпції виникає у випадках, коли інша можливість обійтись звичними засобами юридичної техніки відсутня.

Загальновідомо, що лише після закріплення презумпцій у нормах права останні можуть здійснювати ефективний вплив на суспільні відносини щодо вирішення життєвих ситуацій. Отже, набувають формалізованого та загальнообов'язкового характеру, а їх порушення чи неправильне використання відповідно має наслідком застосування санкцій.

Усім відомі презумпції, що мають загально-правове значення та виконують роль принципів права, наприклад: знання законів та інших нормативно-правових актів, презумпція невинуватості, добросовісності, законності правового акту тощо. Кількість презумпцій останнім часом у законодавстві зростає, а судді їх усе частіше застосовують на практиці. Проте, законодавець не дає легального визначення поняття «презумпція», та не визначає порядку їх застосування у практичній діяльності. Тому безсумнівно, дослідження цієї категорії дасть змогу поглибити систему наукових знань про презумпції, визначити їх місце та роль у правовідносинах і у кінцевому рахунку сприятиме удосконаленню понятійно-категорійного апарату.

Термін презумпція має латинське походження «praesumptio, що утворився від слова «praesumere» (з латинської - передбачати, передчувати, вгадувати) і в перекладі означає припущення. Припущення - це передбачення, попередня думка, попередні наміри [1].

Презумпція передбачає розумову діяльність людини, яка за допомогою індукції може припустити існування невідомого факту, що ґрунтується на зв'язку із фактом, який вже не одноразово був підтверджений на практиці чи не раз спостерігався. У процесі спостереження подібних явищ відбувається фіксація уваги на повторюваності у них певних ознак. Тривала повторюваність наводить на думку, що кожна із ознак - загальна для всіх явищ даного виду [2].

А тому презумпція дає можливість лиш з певним ступенем ймовірності зробити висновок щодо існування обставини, яка підлягає встановленню. Таким чином, у конкретному пізнавальному процесі вона зорієнтовує на пошук певної обставини, існування якої найбільш ймовірне в умовах, що мають місце, але не дає підстав зробити висновок про беззаперечну її наявність.

Суб'єктами, які створюють правові презумпції, насамперед є органи законодавчої влади, до повноважень яких належить розробка і прийняття

нормативно-правових актів. Не менш важливу роль у цьому процесі відіграють і органи судової влади, які за наслідками вирішених судових спорів здійснюють узагальнення судової практики. Без сумніву, такі презумпції характеризуються продуманістю і точністю у формулюваннях. Водночас характеризує ці презумпції те, що можливість та процес їх спростування сформульований у нормах права та досить часто наводяться і умови, за яких презумпція буде вважатися спростованою. Але незалежно від кількості співвідношень підтверджень і спростувань презумпції, вона буде продовжувати діяти до тих пір, поки її не відмінить компетентний орган у визначеному законом порядку.

Однієї з істотних ознак презумпції є спростовність. Вона означає, що законодавець не виключає можливості доказування того, що відносно конкретного факту правове припущення не діє, а відтак наявність цього факту не створює певних юридичних наслідків. У жодному разі не ототожнюється спростування правових презумпцій із спростуванням правильності судження, що охоплює презумпція. Під спростуванням презумпції необхідно розуміти спростування можливості застосувати її до певного конкретного випадку.

Як зазначалося під правовими презумпціями розуміють певні припущення або правила, що встановлені правовою нормою та безпосередньо чи опосередковано відображені у ній.

Так, зокрема, у сімейному праві України, окрім усіх інших, діє презумпція права спільної сумісної власності майна подружжя – ст. 60 Сімейного кодексу України [3] (далі – СК України). За загальним правилом вона **не потребує доказування та встановлення інших обставин, крім набуття майна за час шлюбу. П**ри цьому вона стосується усього обсягу майнових прав подружжя, здійснюючи які, кожен із подружжя діє за згодою з іншим та виключно в інтересах сім`ї. З огляду на зміст цієї норми, достатньо тривалий час існувала та існує правова позиція щодо безумовного віднесення усього надбаного у шлюбі майна до спільної сумісної власності доки не буде спростовано це твердження (презумпція).

Але варто зазначити, що відповідно до п.п. 23, 24 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21 грудня 2007 року № 11 [4] необхідно встановлювати не лише обсяг спільно нажитого майна, наявного на час припинення спільного ведення господарства, але й з'ясовувати джерело і час його придбання.

Таким чином, належність майна до спільної сумісної власності подружжя визначається не тільки фактом придбання його за час шлюбу, але і спільною участю подружжя коштами або працею у придбанні майна. Тобто, застосовуючи цю правову норму (ст. 60 СК України) та, визнаючи право спільної сумісної власності подружжя на майно, суд встановлює не лише факт придбання майна за час шлюбу, але й той факт, що джерелом його придбання є спільні кошти або спільна праця подружжя. Разом з тим, судова практика звертає увагу ще на один критерій, який дозволив би надати спірному майну правового режиму спільної сумісної власності. У своїй постанові від 03.06.2015 року (провадження №6-38цс15) Верховний Суд України зазначає що це - мета придбання майна [5].

Лише у разі встановлення цих фактів у сукупності норма ст. 60 СК України вважається правильно застосованою. А тому, презумпція, яка закріплена у ч. 2 ст. 60 СК України в окремих випадках може бути або спростована, або потребувати додаткового підтвердження певними засобами доказування.

Таким чином, норми СК України зазначають, що для встановлення правового режиму спільної сумісної власності подружжя достатня наявність лише двох юридичних фактів: 1) шлюбу, зареєстрованого у встановленому

законом порядку; 2) набуття подружжям майна саме за час перебування у шлюбі. Судова практика ж додає до переліку цих фактів ще два: 1) джерело набуття майна (спільні кошти чи спільна праця); 2) мета придбання майна.

У зв'язку з цим постає питання, наскільки правила встановлені дефініцією ст. 60 СК України набувають ознак правової презумпції? Вважаємо, що правила задекларовані ст. 60 СК України мають застосовуватися виключно за умовами, наведеними у вказаній нормі, і у сукупності обох її частин без встановлення додаткових критеріїв.

Якщо ж виникають спірні питання щодо приналежності майна до того чи іншого правового режиму (спільної чи особистої приватної власності подружжя), вони можуть бути оспорені або спростовані у суді, зважаючи на юридичні властивості правових презумпцій.

При застосуванні презумпції спільної сумісної власності досить часто виникає питання, з якого часу вона починає діяти: з дня реєстрації шлюбу, чи з наступного дня після відповідної календарної дати (у нашому випадку після реєстрації шлюбу) або настання події, що має юридичне значення (за правилами ст. 253 Цивільного кодексу України [6] (далі – ЦК України)). Оскільки СК України не містить спеціальних правил щодо строків, порядку їх обчислення, початку перебігу тощо, а у ст. 12 СК України містить правило, за яким строки, які встановлюються у ньому, обчислюються за правила ЦК України, то звичайно, логічно застосовувати положення ст. 253 ЦК України. На цьому наголошує і Євко В.Ю., вказуючи, що початком дії презумпції спільної сумісної власності щодо надбаного майна подружжям є день наступний після державної реєстрації шлюбу. А відтак, майно, подароване чоловікові і дружині на весілля, у день реєстрації шлюбу не стає їх спільною сумісною власністю автоматично, і не вважається таким, що придбано у шлюбі [7].

Навряд чи можна погодитися із такими аргументами, оскільки день весілля і день реєстрації шлюбу не завжди співпадають у часі, а як відомо, подарунки подружжю зазвичай дарують саме у день весілля. Досить значна частина майна передається подружжю саме у день реєстрації шлюбу (весілля), а тому початком дії презумпції спільної сумісної власності необхідно вважати саме день реєстрації шлюбу, а не наступний після цього день. Десь аналогічне правило міститься і у ст. 1270 ЦК України, за змістом якої строк для прийняття спадщини починає спливати з часу відкриття спадщини (відповідно з дня смерті фізичної особи, ч.2 ст. 1220 ЦК України), а не на наступний день після настання смерті (за правилами ст. 253 ЦК України). Розуміємо, що у даному випадку, законодавець безпосередньо задекларував виняток із загального правила початку перебігу строку щодо прийняття спадщини у правовій нормі, але це не означає, що ми не можемо застосувати аналогічне правило до початку дії презумпції спільності майна, виходячи, наприклад, із загальних засад регулювання сімейних відносин (ч.9 ст. 7 СК України).

Зрештою, якщо дарувальник має бажання зробити «щедрий» подарунок одному з подружжя, то для цього є відповідний правовий механізм, визначений у гл. 55 ЦК України. Як наслідок, на такий дарунок будуть поширюватися положення не ст. 60 СК України, а правила ст. 57 СК України. Не варто іти всупереч положенням ч. 1 ст. 27 СК України і уже у перший день подружнього життя применшувати значення державної реєстрації шлюбу у контексті забезпечення стабільності відносин між дружиною та чоловіком, охорони їх прав та інтересів як подружжя.

Підсумовуючи наведено вище, вважаємо, що для застосування презумпції спільності майна подружжя необхідно враховувати лише приписи ч.1 та ч. 2 ст. 60 СК України, а початок її дії обчислювати саме з дня державної реєстрації шлюбу.

Список використаних джерел:

[1] Романчук, Т. (2008). Презумпція конституційності та презумпція законності актів Президента України. *Юридичний журнал*. (10), 112—116.
[2] Ляшенко, Р.Д. (2011). *Презумпції у праві: питання теорія та практики.* (дис. …кандидата юрид. наук). Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, Україна.
[3] *Сімейний кодекс України.* (Закон України). 2947-III. (2020). Вилучено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#top
[4] *Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя.* (Постанова Пленуму Верховного суду України). V0011700-07. (2020). Вилучено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text
[5] *Постанова судової палати у цивільних справах Верховного суду України.* (Провадження 6-38цс15 від 03.06.2015р.). (2020). Вилучено з https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciivsu/6-38cs15
[6] *Цивільний кодекс України.* (Закон України). 2947-III. (2020). 435- IV. (2020). Вилучено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
[7] Євко, В.Ю. (2018). Застосування презумпції спільності майна у судовій практиці. *Порівняльно-аналітичне право,* (2), 75-78. Вилучено з file:///C:/Users/Sasha/Downloads/Vlk1U5QeIiLhDCRdRLkNBwOjbPIP1FmP.pdf

DOI 10.36074/24.07.2020.v4.14

МІЖГАЛУЗЕВИЙ ЗВ'ЯЗОК ПРЕЮДИЦІАЛЬНИХ ФАКТІВ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ

ORCID ID: 0000-0001-5821-3832 **Устінова-Бойченко Ганна Миколаївна**
канд. юрид наук, доцент, зав. кафедри кримінально-правових дисциплін
КФ Національного університету «Одеська юридична академія»

Шелудяков Роман Сергійович
канд. юрид. наук, доцент кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
КФ Національного університету «Одеська юридична академія»

Черниш Тетяна Вікторівна
Викладач кафедри конституційного, міжнародного та приватного права
КФ Національного університету «Одеська юридична академія»

УКРАЇНА

Обов'язковим компонентом законного та справедливого судового рішення є правильно проведений процес доказування, у якому приймають участь учасники судового провадження. Встановлені у судовому рішенні фактичні обставини мають здатність впливати на рішення інших судів, якщо вони будуть мати відношення до предмету судового розгляду та набувають властивості преюдиціальних фактів.

Започаткували існування преюдиціальних фактів римські юристи, які подавали преюдиціальні позови (actiones prejudiciales) з метою набуття обов'язкової юридичної сили винесеного судом рішення у певній справі при розгляді судом у майбутньому іншої справи. Термін «praejudice» характеризується такими ознаками, як законність, обов'язковість її застосування, достовірність раніше доведених фактів, об'єктивність, зв'язок обставин справи, що розглядається, із судовим рішенням, що набрало законної сили [1].